

Nr 126.

Av herr **Kempe m. fl.**, om organiserandet av en statlig produktion av byggnadsmaterial m. m.

Läget på bostadsmarknaden är ur många synpunkter otillfredsställande. Bristen på byggnadsmaterial har ytterligare förvärrat situationen. Hittills har den statliga bostadspolitiken begränsats till i huvudsak produktion av bostäder, samtidigt med att den i viss mån bidragit till att konservera en hög hyresnivå. Fastighetsvärdena ha också under senare decennier stigit avsevärt, särskilt i tätorterna, vilket avspeglar sig i höga hyror.

Bostadssociala utredningen konstaterar bl. a. följande i sitt senast utgivna betänkande: »För såväl landsbygd som stadssamhällen gäller som bostadspolitiskt faktum, att för närvarande kostnaden för en fullvärdig bostad är sådan att inkomsten för den stora massan av befolkningen, avstådd till rimlig del att bekosta bostaden, icke räcker.» Bostadssociala utredningen anser betydande inkomststegringar eller hyressänkningar nödvändiga för att uppnå rimlig balans mellan inkomster och hyror. »Utifrån nuvarande utgångsläge», framhåller utredningen, »skulle detta kräva antingen en inkomststegring på drygt 25 procent vid oförändrat hyresläge eller en hyressänkning på drygt 20 procent vid oförändrat inkomstläge eller en kombination av inkomststegring och hyressänkning, exempelvis 12,5 procent högre inkomst och 10 procent lägre hyra.»

För att i någon mån åstadkomma en balans mellan inkomster och hyror rekommenderar bostadssociala utredningen subventionslinjen med bostadsrabatter och byggnadsbidrag. Den utgår dock ifrån att subventionspolitiken skall vara av tillfällig karaktär. I betänkandet framhåller kommittén: »Härmed är icke sagt, att bostadssubventioner utan vidare böra betraktas som ett normalt och permanent inslag i den framtida ekonomiska och sociala politikens system. En rationalisering av bostadsproduktionen, en prisutveckling beträffande byggnadsmaterialen eller en allmän ränteutveckling, som gör subventioner onödiga som medel att realisera vissa minimistandarder, är självklart inte endast ur allmän samhällsekonomisk och statsfinansiell synpunkt utan även ur bostadsförsörjningens och bostadspolitikens egen synpunkt att föredraga framför permanent subvention; detsamma gäller givetvis en allmän utveckling av produktivitet, realinkomster och betalningsförmåga, tillräckligt stark för att göra subventionen överflödig.» (SOU 1945/63, s. 471.)

Av detta citat framgår, att den principiella bostadspolitiska målsättningen bör vara enhetlig för hela bostadspolitiken. 1946 års riksdag beslutade som

bekant att ge statliga lån upp till 100 procent av byggnadskostnaderna till allmännyttiga företag. Med detta beslut ville man stimulera spekulationsfri bostadsproduktion. Detta var utan tvivel ett framsteg, men konsekvensen bjuder, att denna bostadspolitiska linje även genomföres i fråga om det material varav bostäderna framställas och den mark på vilken fastigheterna vila.

1944 års riksdag beslutade i anslutning till en motion av nuvarande kommunikationsministern Torsten Nilsson m. fl. att hos regeringen hemställa om en utredning för att förbilliga byggnadskostnaderna genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrien och en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkning av byggnadsmaterial. Regeringen har till dags dato icke tillsatt någon dylik utredning. Under tiden ha monopolen inom byggnadsämnesindustrien blivit ännu starkare och fått större omfattning. Kommunistiska riksdagsledamöter ha vid flera tillfällen interpellationsvägen efterlyst regeringens åtgärder med anledning av 1944 års riksdagsbeslut. Även på det kommunala området, exempelvis i Göteborgs stadsfullmäktige, ha påyrkats åtgärder för att få utredningen till stånd. Socialministern har visserligen svarat, att specialutredningar arbeta, men själva kärnfrågan står alltjämt öppen och obesvarad.

Landsorganisationens senaste kongress, som hölls i september 1946, behandlade missförhållandena inom byggnadsämnesindustrien och beslutade att antaga ett uttalande, i vilket bl. a. framhålles: »Hela frågan var föremål för en motion av herr Torsten Nilsson m. fl. till 1944 års riksdag, som föranledde riksdagen att i skrivelse den 29 juni 1944 begära utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. Landssekreterariatet finner det anmärkningsvärt, att detta betydelsefulla utredningsinitiativ ännu ej lett till att utredningen blivit tillsatt, och hemställer hos kongressen om bemyndigande att få rikta en framställning till statsmakterna om skyndsamt utredning av frågan i enlighet med riksdagens skrivelse.»

Det finnes väl knappast någon näringsgren i vårt land där de privatkapitalistiska monopolen ha en sådan dominerande ställning som inom byggnadsämnesindustrien. De privata monopolen, kartellerna och trusterna ha likviderat den fria konkurrensen mellan företagen icke bara när det gäller produktion av material, utan också beträffande installation av värme, vatten och avlopp samt sanitets- och elektriska installationer. Socialminister Möller konstaterade också detta faktum i ett interpellationssvar, vari han framhöll, att av de uppgifter, som under hand inhämtats från statliga myndigheter, framgår att prisbildningen på byggnadsmaterial i stor utsträckning är undandragen konkurrens.

1946 års riksdag beslutade visserligen att antaga en ny lag om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet. Med anledning av denna nya lag har en byrå upprättats som har till uppgift att registrera monopolföretag och därmed sammanhängande prisöverenskommelser. Lagen ger dock icke möjlig-

het till operativt ingripande mot för höga monopolpriser, utan är i huvudsak ett registreringsinstrument. Den är således icke tillräcklig för att effektivt bekämpa de privatkapitalistiska monopolen. Den »privata företagsamheten» har visat sin inkompetens genom att icke kunna öka produktionen och därmed tillfredsställa efterkrigsperiodens behov av byggnadsmaterial. Järnbrukens kapacitet kan endast utnyttjas till två tredjedelar, beroende på underbetalning av arbetskraften. Det allvarliga läge, som uppstått på bostadsmarknaden, motiverar statligt ingripande av djupare karaktär än vad som hittills varit fallet. I arbetarrörelsens efterkrigsprogram, vilket för övrigt även är regeringens handlingsprogram, rekommenderas följande framgångslinje, då det gäller omnämnda problem:

»Produktionen av byggnadsmaterial behöver i vissa fall rationaliseras. I åtskilliga fall måste den befrias från element av monopolprisbildning, vilket bör ske antingen genom konkurrerande produktion som, om så erfordras, bör stödjas av staten, eller genom att monopolistisk produktion övertages av statliga eller allmännyttiga företag.»

Vi anse tiden vara mogen att börja realisera denna linje. De kapitalistiska monopolen genomföra en prissättning på byggnadsmaterial som systematiskt leder till höjda byggnadskostnader. Det hjälper föga med räntesänkningar, om priserna på byggnadsmaterial oavbrutet stegras. Samhället har alltför länge tolererat, att en handfull monopolherrar profitera på allmänhetens bostadsbehov. När kommunerna nu i allt större utsträckning börja bygga i egen regi, böra dessa också ha möjlighet att erhålla byggnadsmaterial till en prisnivå som nedbringat byggnadskostnaderna och därmed hyrorna.

Vår mening är, att staten skall investera kapital i allmännyttig produktion av byggnadsmaterial. Med hänsyn till byggnadsindustriens samhällliga betydelse medför en ökad investering av samhällligt kapital ett effektivt medel i kampen mot inflationen. Att tillfredsställa behovet av bostäder innebär, att även övrig nyttig produktion stegras. Tillgången på arbetskraft är visserligen begränsad, men med en riktig lönepolitik, kontroll och planmässig investering av kapital är det möjligt att öka sektorn av byggnadsmaterialproduktionen inom vårt näringsliv på bekostnad av mindre viktig produktion. Olika produktionsformer kunna praktiseras. Huvudsaken är, att varje form av privat spekulation stävjas och att konsumenterna få den vinst som eljest under nu rådande förhållanden inhöstas av monopolföretagen. Man kan tänka sig, att staten övertager vissa produktionsföretag som framställa byggnadsmaterial, i andra fall startar helt nya fabriker för samma ändamål och slutligen understödjer städer och kommuner och övriga verkligt allmännyttiga företag som övertaga eller starta nya produktionsföretag för att framställa byggnadsmaterial.

I den tidigare åberopade motionen av nuvarande kommunikationsministern anföres bl. a. :

»Byggnadsmaterialen ingå såsom en väsentlig del av totalkostnaden för ett bygge. Prisbildningen på dessa produkter måste följaktligen i icke föraktlig grad påverka priserna för den färdiga varan. Det är en samhällets angelägenhet att konsumenterna icke i onödan brandskattas. Ock klart är likaså, att fastlåsta priser orsakade av karteller och prisringar, vilka använda sin maktställning, innebära en olägenhet för det rationella byggandet.»

Det är angeläget med hänsyn till det aktuella läget, att statsmakterna skyndsammast taga initiativ för att stegra produktionen av byggnadsmaterial. Problemet om behovet av en utbyggnad av byggnadsmaterialproduktionen för att framställa materialen till betydligt lägre priser än vad som nu tillämpas i den öppna marknaden behöver enligt vår mening icke göras till föremål för särskild utredning. Däremot är det nödvändigt att utarbeta en produktionsplan, som upptager startandet av nya företag i allmännyttig regi för att likvidera bristen på byggnadsmaterial. En dylik plan måste taga sikte på att övervinna den tekniska efterblivenheten inom vissa produktionsgrenar. Slutligen bör standardiseringsprocessen påskyndas.

Samtidigt med att samhället i allt större utsträckning engageras i utvecklandet av konkurrerande produktion av byggnadsmaterial, måste priskontrollen över de privatkapitalistiska monopolföretagens produkter skärpas. En omedelbar sänkning av vissa materialpriser bör kunna genomföras. Målsättningen för en demokratisk bostadspolitik måste enligt vår mening vara att undandraga det privata spekulations- och vinstintresset inom hela bostadsmarknaden varje möjlighet, från råvaran till den färdiga bostaden, att ockra på bostadsnöden. Det är en viktig principiell målsättning, som ligger helt i linje med arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Genomförd innebär den, att samhället får möjlighet att skapa hälsobostäder inom rimlig tid åt hela folket.

Med stöd av vad ovan anförts föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om skyndsamt utarbetande av förslag till organiserandet av en statlig produktion av byggnadsmaterial och ekonomiskt stöd åt kommunala eller andra allmännyttiga företag för producerande av byggnadsmaterial.

Stockholm den 17 januari 1947.

Gösta Kempe.

Harald Johanson.

Erik Jansson.

Axel Nordström.

Gunnar Adolfsson.

Erik Karlsson.

S. Rönn-Christiansson.

Fritjof Lager.

Gerda Linderot.

O. F. Persson.